

В. В. Курафєєв,

здобувач кафедри кримінального
права № 2 Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ
ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ
РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ, РЕЛІГІЙНИХ
ПЕРЕКОНАНЬ, ІНВАЛІДНОСТІ ТА ЗА ІНШИМИ ОЗНАКАМИ**

Кримінально-правова політика, як і будь-яка соціальна діяльність, здійснюється за допомогою специфічних методів, які дозволяють оптимально вирішувати завдання, що стоять перед нею. Методи здійснення кримінально-правової політики у своїй сукупності можуть бути диференційовані на загальні та приватні. До загальних методів належить криміналізація і декриміналізація та пеналізація і депеналізація. При цьому провідне місце належить криміналізації й декриміналізації, оскільки саме вони визначають обсяг злочинного, можливість застосування покарання, застосування приватних методів та інше.

У вузькому розумінні під поняттям «криміналізація» прийнято розуміти визначений порядок визнання діяння злочинним. Цим поняттям також охоплюються й деякі інші аспекти, а саме: процес підвищення верхніх меж санкції у статтях, які передбачають ознаки складу злочину; певні обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання та його відбування; процес збільшення кількості кримінально караних діянь у суспільстві тощо. У зв'язку з викладеним виникає питання: які саме діяння слід визнавати законодавцеві злочинами і за які доцільно карати найбільш жорстокими заходами кримінально-правового впливу.

У кримінально-правовій і кримінологічній літературі неодноразово робилися спроби сформулювати основні принципи (або підстави) криміналізації. Однак до тепер немає одностайності у підходах до їх визначення. Так,

одні автори розмежовують поняття «підстави криміналізації», «кримінальний привід» та «принципи криміналізації». На їх думку, підстави криміналізації – це ті процеси, що відбуваються в матеріальному і духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих або інших цінностей. Інакше кажучи, все те, що створює дійсну суспільну потребу в кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення правової норми.

Інші науковці диференціюють критерії і підстави, принципи і підстави криміналізації. Є точки зору, згідно з якими «підстави криміналізації» та «чинники криміналізації» вважаються тотожними за змістом.

На нашу думку, розбіжності при вживанні зазначених понять з'являються, у першу чергу, внаслідок неоднозначного розуміння сутності правотворення, яке може виражатися, з одного боку, у стадії виникнення об'єктивно обумовленої суспільної потреби у відповідному юридичному регулюванні відносин і відбитті її в суспільній свідомості, а з другого, – у стадії правотворчості (точніше законотворчості) як різновиду державної діяльності.

Необхідно визнати, що названі терміни дійсно тісно переплітаються між собою й нерідко позначають одне й те ж поняття. У цілому ж відсутність єдиної термінології на етапі формування теорії криміналізації діянь є закономірним явищем, що відбиває процеси наукових пошуків у розв'язанні певної проблеми, становлення відповідної теорії тощо. Разом із тим брак порозуміння у формулюванні й установленні сукупності критеріїв, які дозволяють виокремлювати з кола суспільно значущої поведінки випадки суспільно небезпечних і таких, що потребують уваги законодавця, діянь негативно впливає на процес становлення теорії криміналізації, яка має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне дотримуватися вживання терміна «підстава криміналізації», адже «підстава» означає те головне, основне, на чому базується що-небудь, або те, чим пояснюються, виправдовуються вчин-

ки, поведінка і таке інше. До того ж мова має йти про існування єдиної підстави криміналізації того чи іншого суспільно небезпечного за своїм характером явища, якою, у свою чергу, охоплюються окремі складові процесу криміналізації у комплексі.

З позицій викладених методологічних засад пропонуємо виділити соціальні, юридико-кримінологічні та нормативні підстави, які викликали необхідність криміналізації вітчизняним законодавцем у КК України 2001 р. такого виду суспільно небезпечного діяння, як порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161).

Зокрема, до соціальних підстав криміналізації розглядуваного злочину слід віднести такі чинники. По-перше, зниження питомої ваги схильних до національної толерантності громадян України, що супроводжується зростанням кількості публікацій із ксенофобськими відтінками. Так, на думку окремих дослідників, практично половину населення України складають громадяни з ізоляціоністськими настроями, а кількість носіїв ксенофобських настроїв невпинно зростає. Одночасно статистичні дані МВС України фіксують чітку тенденцію до зростання злочинів, вчинених стосовно іноземців. По-друге, поширення радикалізму у молодіжному середовищі футбольних хуліганів, зокрема, взаємопроникнення їх із середовищем футбольних вболівальників, що зумовило зростання проявів расизму на вітчизняних стадіонах. По-третє, посилення неконтрольованих міграційних процесів, наслідком яких є утворення на території України нових діаспор, етнічних громад, зокрема корейських, в'єтнамських, кавказьких та інших.

Юридико-кримінологічні підстави криміналізації полягають у суспільній небезпечності порушення рівноправності громадян, змістом якої є ігнорування загальноправового принципу правового статусу особи в суспільстві й державі, у спотворенні (спричиненні шкоди) існуючому в державі стану рівних конституційних прав, свобод, обов'язків людини і громадянина, які ви-

знані міжнародними нормативно-правовими актами та гарантовані Конституцією України. Більше того, в разі порушення рівноправності громадян винні не тільки зашкоджують їх рівності у конституційних правах та перед законом як принципу конституційно-правового статусу людини і громадянина, а й створюють умови для спричинення шкоди волі, честі та гідності особи, її життю, здоров'ю власності тощо. І хоча навіть за наявності обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність, порушення рівноправності громадян є злочином середньої тяжкості (виходячи із санкцій частин 2, 3 ст. 161 КК України), але внаслідок його вчинення можуть наставати значні суспільно небезпечні наслідки.

До нормативних підстав передусім належить чинна Конституція України, яка відтворює сучасну концепцію прав людини, засновану на Загальній декларації прав людини 1948 р. Так, у ст. 21 Конституції України законодавець закріпив принцип рівноправності всіх людей: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності і правах». У ст. 24 Основного Закону України міститься законодавче тлумачення принципу рівноправності. У цій статті закріплені види рівноправності, що класифікуються на підставі соціально значущої ознаки, якою наділений суб'єкт: расова рівноправність, політична рівноправність, релігійна рівноправність, статева рівноправність, розширене тлумачення якої міститься у ч. 3 цієї статті; етнічна (національна) рівноправність, соціальна (зокрема, майнова та мовна) рівноправність; інші види рівноправності. Також серед нормативних підстав можна виділити Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2013 р. № 5207-VI. Позитивним є вже сам факт появи подібного нормативно-правового акту в українському законодавстві, а також закріплення у ньому основних принципів та понять. Нормативні підстави криміналізації розглядуваного діяння містяться також у міжнародно-правових нормах, принципах кримінального права і законодавства.